

Irma úti tanösvény, Pécs

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Regionális
Fejlesztési Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A Tettye-Irma úti tanösvény 8 állomáspontra tagolható, az egyes állomásokkal kapcsolatos információk a túraösvény nyitó-és zárótábláján feltüntetett QR-kód okostelefonnal való beolvasásával érhetőek el.

Tanösvényünk hossza és meredeksége olyan, hogy a még nem gyakorlott természetjárók, idősebbek, kisgyerekes családok is könnyedén be tudják járni, a megfáradt túrázók azonban pihenésre alkalmas padokat is találnak útvonalunk mentén.

A Dömörkapu felé eső első megállóhely környékén a Mecsekre jellemző erdei fajok mellett a lakott területekre jellemző növények, emberi tevékenységhez jobban szokott állatok is találhatóak. A közeli kertekben termesztett gyümölcsök fái itt is felbukkannak, csakúgy, mint a környékbeli lakóterületek kivadult dísznövényei.

A lakott területek körülményeihez, az emberi jelenléthez hozzászokott állatok közül leggyakrabban a keleti sün (*Erinaceus concolor*) és a nyest (*Martes foina*) észlelhető, jellemző továbbá a zavart erdők körülményeit jól tűrő erdei béka (*Rana dalmatina*) és a pirók egér (*Apodemus agrarius*), valamint a kivadult vagy elkóborolt macskák és kutyák jelenléte.

Útvonalunkon szabad szemmel is könnyen azonosíthatóak a különböző lepkék és egyéb repülő rovarok, a napsütéses foltokon szinte mindig látni ezeket az állatokat. Az erdei ösvényeken rendszeresen felbukkan például a sáfránylepke (*Colias crocea*), a nagy ökörszemlepke (*Maniola jurtina*), illetve a gyakran tömegesen előforduló boglárlalepkék (*Lycenidae*) egyes fajai.

A túránk útvonalát övező növényzetet az erdő jellemző fa- és cserjefajai / pl. a csertölgy (*Quercus cerris*), kocsányos tölgy (*Quercus petraea*), húsos som (*Cornus mas*), gyertyán (*Carpinus betulus*) / illetve tájidegen növények / pl. a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), orgona (*Syringa vulgaris*), feketefenyő (*Pinus nigra*), bálványfa (*Ailanthus altissima*) / adják.

Az érintett terület kezelője:

BIOKOM Nonprofit Kft.

www.biokom.hu | biokom@biokom.hu

Zöld szám: 80/200-590

7632 Pécs, Siklósi út 52.

1. Állomás: Zavaró erdők

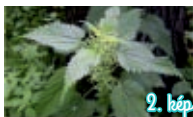
Az emberi tevékenység a Dömör-kapuhoz legközelebb eső megállóhely környékén rányomja bélyegét az erdő összetételére. A Mecsekre jellemző erdei fajok mellett a lakott területekre jellemző növények, emberi tevékenységhez jobban szokott állatok is találhatóak. Az erdőbe kihordott szemét nem csak esztétikailag kedvezőtlen, de helyenként jelentős mértékben megnöveli a talaj tápanyagtartalmát és ezért nitrogénkedvelő, gyomjellegű fajok jelennek meg tömegesen. Ilyen a **fekete bodza (Sambucus nigra)** (1.kép) és a **nagy csalán (Urtica dioica)** (2.kép).

Az utak mentén nem meglepő, ha a termesztett gyümölcsök közül felbukkan egy-egy alma-, körte- vagy meggyfa, melyek az eldobott, és közeli kertekből madarak által ideszállított magvakból, gyümölcsökből növekedtek fel. Az aljnövényzetben a közeli lakóterületek kivadult dísznövényei is megtalálhatók. Az emberi tevékenység az erdő szerkezetét is megváltoztatja, a széli részeken sokkal több út, épület vagy más fátlan terület található, mint egy erdő belsejében. Ezért sokkal több fényigényes növényvel lehet találkozni, mint amennyi az adott erdőtípusra jellemző. Az állatok közül is több az, melyek már megszokták az emberi jelenléttel kapcsolatos zavaró hatásokat.

A **keleti sün (Erinaceus concolor)** (3.kép) a lakott területek közönséges faja. Bemutatása már csak azért is fontos, mert az egyik leggyakrabban elgázolt állat, és a tanösvény környezetének is erős az autós forgalma. Elsősorban a hullatékok alapján lehet számítani az egyre inkább urbanizálódó **nyest (Martes foina)** (4.kép) jelenlétére. A területen, mint nem természetes elemek, állandóan jelen vannak a kivadult vagy elkóborló macskák és kutyák. Jelenlétüket nyomokkal, hullatékokkal lehet bemutatni. A zavaró erdőket elsősorban a tágtűrűsű fajok képesek jól elviselni, így a kisemlősök közül a **pirók egér (Apodemus agrarius)** (5.kép), a kételtűek közül pedig az **erdei béka (Rana dalmatina)** (6.kép). A madarakat a máshol is előforduló, gyakori fajok képviselik, pl. **széncinege (Parus major)** (7.kép), **mátyásmadár (Grandulus glandarius)** (8.kép) vagy a **balkáni gerle (Streptopelia decaocto)** (9.kép). A zavaró erdőkben is gyakori faj az **erdei pinty (Fringilla coeleps)** (10.kép), de szinte mindenütt megtalálható a **fekete rigó (Turdus merula)** (11.kép) is.

1. kép

2. kép

3. kép

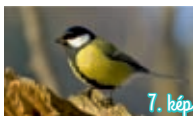
4. kép

5. kép

6. kép

7. kép

8. kép

9. kép

10. kép

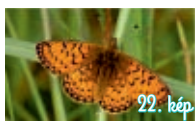
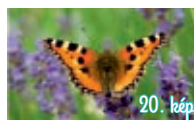
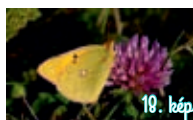
11. kép

2. Állomás: Repülő rovarok

Bár a Mecsekben fokozottan védett rovarfajok, pl. ritka **hegyi szitakötő (Cordulegaster heros)** (12.kép) vagy a **magyar tarsza (Isophya costata)** (13.kép) is megtalálható, ezekkel csak ritkán találkozik a látogató. Ráadásul a tanösvényről, utakról nem is lehet letérni, ezért most a legkönnyebben megfigyelhető állatok közé tartozó lepkék és egyéb repülő rovarok kerülnek bemutatásra. A napsütéses foltokon szinte mindig lehet látni ezeket az állatokat. A lepkék a legtöbb ember számára vonzó, érdekes állatok, amelyeket ráadásul szabad szemmel is könnyen lehet azonosítani. Napsütéses időben a fehérlepkék (Pieridae) családjának több fajtát is meg lehet figyelni. Az imágók mellett a hernyókat is be kell mutatnunk, mivel az év egy részében ezeket lehet megfigyelni. A **hernyók** általában megnyúltak, zöldesek, világosabb rajzolattal (14.kép).

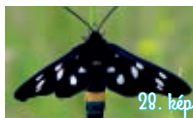
A **káposztalepke (Pieris brassicae)** (15.kép) mellett mindig megtalálható a **répalepke (Pieris rapae)** (16.kép) és a **citromlepke (Gonopteryx rhamni)** (17.kép) is. Ez utóbbi faj repülő példányait már kora tavasszal, sőt néha napsütéses téli napokon is láthatjuk. Ősz tájékán gyakran láthatók a **sáfránylepkék (Colias crocea)** (18.kép). A tarkalepkék is gyakran felbukkannak az erdei ösvényeken. Ezek közül a könnyen azonosítható, látványosabb fajok kerülnek bemutatásra: *Nymphalis polychloros* - **nagy rókalepke** (19.kép), *Aglais urticae* - **kis rókalepke** (20.kép), gyöngyházlepkék - **Issoria** (21.kép), **Clossiana** (22.kép), **Pandoriana** (23.kép), **Mesoacidalia** (24.kép) nemek.

A szemeslepkék igen gyakori faja a **nagy ökörszemlepke (Maniola jurtina)** (25.kép), amellyel szintén gyakran lehet találkozni. A **boglárkalepkék (Lycenidae)** (26.kép) bár nem nagyméretűek, de többségük ragyogó kékszínű, látványos állat, és gyakran tömegesen fordulnak elő. A **pillangók (Papilionidae)** látványos és gyakori faja a **kardoslepke (Iphiclidides podalirius)** (27.kép). Szabad kézzel is könnyen megfoghatók és igen gyakoriak a tervezett tanösvény közelében is az **álsüngő lepkék (Syntomis phegea)** (28.kép). A lepkéken kívül a repülő rovarok igen gyakori képviselői a **poszméhek (Bombus sp.)** (29.kép), **zengőlegyek (Syrphidae)** (30.kép) és a **skorpiólegyek is (Planorbis sp.)** (31.kép).

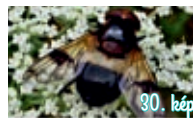
27. kép

28. kép

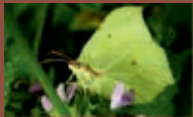
29. kép

30. kép

31. kép

citromlepke

gyöngyházlepke

A hím citromsárga, a nőstény zöldes fehér. Mindegyik szárny középterében narancssárga pont van. Első pár szárnyuk csúcsa kihegyesedő, kifelé hajló, és második pár szárnyuk külső szegélyén is ékszerűen kihegyesedő szöglet van. Összecukott szárnyakkal elsárgult falevéltre hasonlítanak. A lepkék hosszú életűek, faodvakban és hasonló rejtékhelyeken áttelelnek. Ezért már kora tavasszal is repülnek. Az első tavaszi lepkék közé tartoznak, sőt néha meleg napsütéses téli napokon is találkozhatunk velük.

Több lepkefaj (Issoria, Clossiana, Pandoriana, Mesoacidalia, stb. nemek) összefoglaló neve. Közepes vagy nagytermetű állatok. Szárnyaikon sárgás vagy vöröses-barna alapon fekete foltok vannak. Hátsó szárnyuk fonákján - főleg a nagyobb fajoknál - fehér, gyöngyházfényű foltok alakulnak ki. Nagyon elterjedtek. A legnagyobb fajok egyike az *Argynnis paphia* - nagy gyöngyházlepke. Hátsó szárnyaik fonákja fémes-zöld, gyöngyházas foltjai foltoszerűek. Áltüskés hernyói barnák, sárga sávokkal. Legtöbbször az ibolyák leveleit fogyasztják.

3. Állomás: Tájidegen fajok

Tájidegen fajoknak nevezzük azokat az élő szervezeteket, melyek növény- és állatföldrajzi szempontból nem minősülnek őshonosnak, és megtelepedésük, alkalmazkodásuk esetén a hazai életközösségekben a természetes folyamatokat az őshonos fajok rovására károsan módosíthatják. A természetben előforduló fajok egy része nem őshonos Magyarországon, vagy legalábbis nem azon az élőhelyen, ahol találkozunk velük. A betelepített fajok egy része természetes ellenségek nélkül erőteljes szaporodásba kezdhet, tömegessége jelentősen megnövekedhet az őshonos fajok hátrányára.

Ezen úgynevezett özönfajok közül mutat be képpel illusztrálva a tájékoztató néhány, a tanösvény mentén is előforduló fajt: **fehér akác** (*Robinia pseudo-acacia*) (32.kép), **bálványfa** (*Ailanthus altissima*) (33.kép), **ezüstfa** (*Elaeagnus angustifolia*) (34.kép), **feketefenyő** (*Pinus nigra*) (35.kép), **közönséges dió** (*Juglans regia*) (36.kép), **orgona** (*Syringa vulgaris*) (37.kép), **tapadó vadszőlő** (*Parthenocissus quinquefolia*) (38.kép), **vadgesztenye** (*Aesculus hippocastanum*) (39.kép).

32. kép

33. kép

34. kép

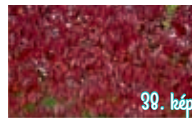
35. kép

36. kép

37. kép

38. kép

39. kép

bálványfa
(*Ailanthus altissima*)

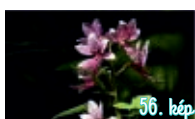
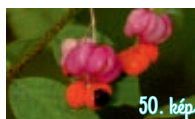
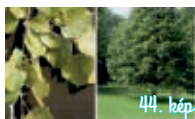
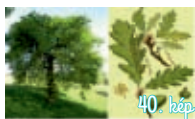
Kelet-Ázsiában, a Jangce alsó folyása mentén és Koreában őshonos. Európába 1751-ben került, London volt az első európai város, ahol díszfaként ültették utak mellé és parkokba. Hazánkban első írásos említése 1841-ből való. A fa gyorsan nő és megfelelő körülmények között hamar termőre fordul, 4-5 éves kortól már dús magtermést hoz. A repítő készülékes magokat a szél messzire elszállítja, csírázókéességük jó. A felnőtt fák erőteljesen árnyékolják maguk alatt a talajt, kiszorítva onnan más növényeket. Emellett gyökérszónájukban olyan védőanyagokat választanak ki, melyek miatt nem ismert semmilyen kórokozója vagy kártevője. Visszaszorítását nehezíti, hogy ha a törzsre kivágják, gyökérszétéből erőteljesen sarjad, ezért jól ellenőrizhető vegyszeres beavatkozással, vagy évekre elhúzódó sárgítással lehet eltávolítani.

4. Állomás: Az erdő növényei

A változatos domborzati, talaj-és mikroklíma viszonyoknak köszönhetően a Mecsek növényzete igen sokszínű. Erre a sokszínűsége jellemző, hogy a kutatók 13 olyan növénytársulást írtak le, amelyek csak itt fordulnak elő. A vízfolyások szurdokai is sajátos élőhelyek, párás mikroklímát kínálnak. Sokféle fa (bükkök, szílek, juharok, kőrisek) alatt feketebodza, különféle páfrány és moha található meg.

A Tettye-Irma úti tanösvényt övező növényzetet az erdő jellemző fa- és cserjefajai / pl. a csertölgy (*Quercus cerris*), kocsányos tölgy (*Quercus petraea*), húsos som (*Cornus mas*), gyertyán (*Carpinus betulus*) / illetve tájidegen növények / pl. a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), orgona (*Syringa vulgaris*), feketefenyő (*Pinus nigra*), bálványfa (*Ailanthus altissima*) / adják.

Az erdő további jellemző fa-és cserjefajai: **csertölgy (*Quercus cerris*)** (40.kép), **kocsányos tölgy (*Quercus petraea*)** (41.kép), **gyertyán (*Carpinus betulus*)** (42.kép), **virágos kőris (*Fraxinus ornus*)** (43.kép), **ezüsthárs (*Tilia tomentosa*)** (44.kép), **bükk (*Fagus sylvatica*)** (45.kép), **húsos som (*Cornus mas*)** (46.kép), **jerikói lonc (*Lonicera caprifolium*)** (47.kép), **mogyorós hólyagfa (*Staphylea pinnata*)** (48.kép), **ostorménfa (*Viburnum lantana*)** (49.kép), **bibircses kecskerágó (*Euonymus verrucosus*)** (50.kép), **csíkos kecskerágó (*Euonymus europaeus*)** (51.kép). A lágyszárú fajok közül szerepelni fog a tavasszal látványos **májvirág (*Hepatica nobilis*)** (52.kép) és **illatos hunyor (*Helleborus odoratus*)** (53.kép), mellettük **télizöld meténg (*Vincetoxicum*)** (54.kép), **keleti zergevirág (*Doronicum*)** (55.kép), **pirítógyökér (*Tamoxylon*)** (56.kép), **baranyai peremizs (*Inula spiraeifolia*)** (57.kép) és **bársnyos kakukkszegfű (*Lychnis coronaria*)** (58.kép).

Jerikói lonc
(*Lonicera caprifolium*)

Kistermetű, másfél méteresnél ritkán nő magasabbra. Feltűnő tulajdonsága a páros szimmetria: hamvaszöld levelei, halvány rózsaszínű virágai és a belőlük fejlődő borsó nagyságú bogyótermései párosával helyezkednek el. A többi lonc fajtól eltérően a virágzó hajtásokon a levelek vállai összenőttek és körbefogják a szarát. Az erdő nedvesebb – gyertyánelegyes és bükkös – részein és a szárazabb tölgyes részekben, azok fényben gazdag szegélyein egyaránt előfordul. Szép virágai miatt jerikói rózsának is nevezik.

5. Állomás: Kisemlősök

Az erdők életében a gerincesek közül tömegességük, fajgazdagságuk, a környezeti tényezőkre való érzékenységük, ökológiai szerepük miatt a kisemlősök különösen fontos szerepet töltenek be. Bár zömük szürkületkor vagy éjszaka a legaktívabb, odafigyeléssel nappal is megfigyelhetjük őket, de legalábbis nyomaikat (túrás, rágás stb.) megtaláljuk. Elsősorban a rovarvőők és a rágcsálók kerülnek bemutatásra.

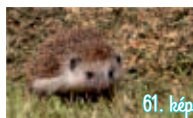
A rovarvőők közül a tanösvény közelében megtalálható az **erdei cickány (Sorex araneus)** (59.kép) és a **törpecickány (Sorex minutus)** (60.kép) is. Egész nap aktívak, így néha nappal is megpillanthatjuk őket. Ősz végén viszonylag gyakran lehet elpusztult egyedeket találni az utakon. Főként a tanösvény két végén, ahol a lakott területek a legközelebb vannak, előfordul a **keleti sün (Erinaceus concolor)** (61.kép) is. Szintén ezeken a helyeken láthatók a **vakond (Talpa europaea)** (62.kép) túrásai is. A rágcsálók leggyakoribb fajai a **közönséges erdeiegér (Apodemus sylvaticus)** (63.kép), a **sárganyakú erdeiegér (Apodemus flavicollis)** (64.kép) és a **pirók egér (Apodemus agrarius)** (65.kép). A pockok leggyakoribb faja a **vöröshátú erdeipocok (Myodes glareolus)** (66.kép). Néha nappal is a szemünk elé kerül. Főként a lombkoronában észlelhetjük a **nagy pelét (Glis glis)** (67.kép). A táplálékkínálat miatt a menyétféle ragadozók, pl. a **közönséges menyét (Mustela nivális)** (68.kép), **nyest (Martes foina)** (69.kép) és **nyuszt (Martes martes)** (70.kép) is megtalálhatók a területen. Bár jelenlétüket nyomaik és hullatékuk jelzi leginkább, néha szemünk elé is kerülnek.

59. kép

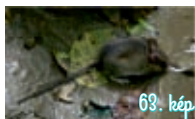
60. kép

61. kép

62. kép

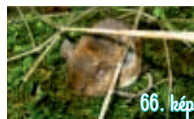
63. kép

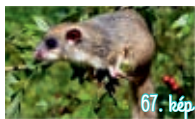
64. kép

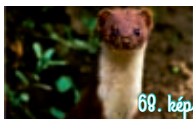
65. kép

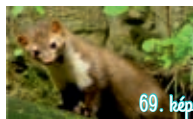
66. kép

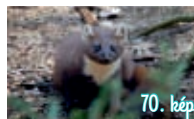
67. kép

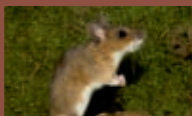
68. kép

69. kép

70. kép

sárganyakú erdei egér
(*Apodemus flavicollis*)

közönséges menyét
(*Mustela nivalis*)

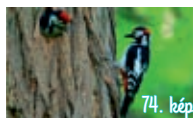
Főként erdei élőhelyeken fordul elő, nyílt cserjésekben, réteken kevésbé jellemző. Fészket levelekből, aprított fűből fatuskó alatt, vagy pocok, vakondok elhagyott üregeiben készíti. Néha saját üreget ás, vagy odúba költözik. Gyakran mászik fára, miközben hosszú farkával kapaszkodik. A nőstények általában 5 kölyköt hoznak a világra, és évente átlagosan négyszer fialnak.

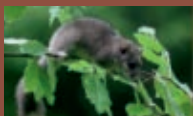
Legkisebb ragadozó emlősrünk. Háta vörösesbarna, hasa fehér. Hasi részén sötétebb pöttyök, foltok is lehetnek. Évente kétszer vedlik. Lába rövid, nyaka hosszú, feje kicsi. Átlagosan 6 cm hosszú farka egyszínű. A hímek testhossza fark nélkül 20 cm, a nőstényeké 25 cm. Sokféle élőhelyen megtalálható, főként az erdős területeket kedveli. Gyakran a városokba is beköltözik. Szaporodási időszaka márciustól augusztusig tart. Szaporodáskor vackát száraz fűvel, mohával béleli. Évente két alkalommal 6 hét vemhesség után 3-8 kölyköt ellik. A kicsinyeket az anya tanítja. Éjszaka vadászik zsákmányára, amely lehet mindenféle kisebb rágcsáló, madár vagy akár nálánál nagyobb egyéb állat is. Néha dögöket is eszik. Áldozatát mindig a tarkójánál harapja meg. Nem alszik téli álmot. Jól úszik és mászik. Territóriumát anális mirigyének váladékával jelöli meg. Sziszegő, kaffogó, néha sikító hangot ad. Ellenségei a nagyobb baglyok, róka, vad- és házi macska illetve az ember.

6. Állomás: Idős fák

Egy faanyagtermelésre telepített erdőben a fák életkora hasonló, a letermelés után csak kevés fát hagynak meg. Ezért az erdőt járva nagyjából hasonló törzssátmérőjű példányokat láthatunk egy-egy fajon belül. A 100-200 éves fáknak fontos szerepük van az erdő életében. Korhadásnak induló fatestükben rovarlárvák élnek, odvaikban madarak, denevérek, kisemlősök találnak menedéket. A denevérek többsége olyankor aktív, amikor a turisták már nem kirándulnak - persze érdemes lehet tudni róluk, megismerni néhány olyan fajt, amely pl. odúlakó. A denevéreknél azonban elsősorban csak általános jellemzéseket adhatnánk, hiszen az avatatlan szem a röptükben észlelt fajokat nem tudja elkülöníteni. Az emlősök közül az idősebb fák odvaiban talál magának fészket a **vörös mókus** (*Sciurus vulgaris*) (71.kép) és a **nagy pele** (*Glis glis*) (72.kép), de a **ragadozó nyuszt** (*Martes martes*) (73.kép) is. Ezek az állatok gyakran nappal is megfigyelhetők. Az idős fák lakói közül be kell mutatnunk a **nagy fakopáncsot** (*Dendrocopos major*) (74.kép) és a **fekete harkályt** (*Dryocopus martius*) (75.kép) is, amelyek az odúk nagy részét kialakítják.

A fákon növekvő gombák egy része élő fát nem támad meg, az elhalt fás részekben jelennek meg a termőtestek. A kéreglakó mohák, zuzmók is inkább idős fák kérgén fordulnak elő. Biológiai jelentőségük mellett az idős fák lényeges tájképi értéket képviselnek, sokukhoz különböző legendák fűződnek, egyedi nevet is kapnak. A műemlék épületekhez hasonlóan az öreg fák egy része természetvédelmi oltalom alatt áll.

nagy pele
(*Glis glis*)

Európa szerte elterjedt, szürke bundájú, lompos farkú, patkány nagyságú rágcscáló. Elsősorban a tölgy- és bükkerdőkben él, de gyakran megtalálhatjuk parkokban, kertekben, sőt házak padlásán is. Éjszakai állat, makkal, gyümölccsel, hajtásokkal, rügyekkel, néha rovarokkal, tojással vagy madárfiókákkal is táplálkozik. A nyár folyamán 3-10 kölyköt ellik. Fészket fák odvába, madárodúdba készíti, és gyakran mohával béleli. Megzavarva jellegzetes berregő hangot ad. Hazánkban már augusztus végén téli álomra vonul. Fogságban meleg helyen tartva nem alszik téli álmot. Védett.

7. Éllomás: Madarak

A Mecsek különleges madárvédelmi területének kijelölésekor több, mint 20 madárfajt vettek figyelembe. Ezek nagy részével azonban jelen tanösvény mentén nem lehet találkozni, így továbbiakban a gyakoribb fajokat mutatjuk be.

Szemfüles tûrázóink már találkozhattak néhány jellegzetes madárral, a **feketerigó** (*Turdus merula*) (76.kép), a **nagy fakopáncs** (*Dendrocopus major*) (77.kép) és a **fekete harkály** (*Dryocopus martius*) (78.kép) egyedeivel. Gyakran hallani a hangjukat és meg is lehet figyelni a **széncinegét** (*Parus major*) (79.kép), a **kékcinegét** (*Parus coeruleus*) (80.kép), az **erdei pintyet** (*Fringilla coelebs*) (81.kép), az **örvös légykapót** (*Ficedula albicollis*) (82.kép).

A fatörzseken néha lehet látni **csuszkát** (*Sitta europaea*) (83.kép) és **fakuszt is** (*Certhia brachydactyla*) (84.kép). A lakott területekhez közeli részeken lehet hallani és látni a **házi verebet** (*Passer domesticus*) (85.kép) és a **seregélyt** (*Sturnus vulgaris*) (86.kép). A terület közelében lehet hallani a **sarlós fecske** (*Apus apus*) (87.kép) hangját is. A területen előfordul továbbá a különleges életmódú, táplálékát kis „nyársakon” elraktározó **tövisszúró gébics** (*Lanius collurio*) (88.kép) is.

A feketerigón kívül gyakran hallani az **énekes rigót** (*Turdus philomelos*) (89.kép). A varjúfélék több faja is előfordul a területen, így a **szarka** (*Pica pica*) (90.kép) és a **szajkó** (*Garrulus garrulus*) (91.kép) is.

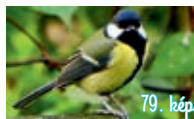
76. kép

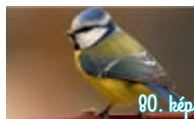
77. kép

78. kép

79. kép

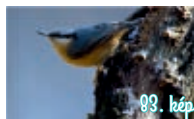
80. kép

81. kép

82. kép

83. kép

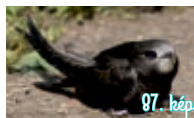
84. kép

85. kép

86. kép

87. kép

88. kép

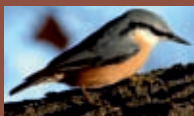
89. kép

90. kép

91. kép

csuszka
(*Sitta europaea*)

Hátoldala szürke, torka fehér, alsóteste sárgásbarna, oldalai vörösesbarnák. Magyarországon a sík-, domb- és hegyvidéki erdőkben, ártereken mindenhol megtalálható. Öreg lomberdők, elegyes erdők, ritkábban tűlevelű erdők fészkelője. Az odúban költő kis énekes madarak közül a legkorábban kezdi a fészkelést. Általában április első felében rakja le tojásait. Természetes vagy mesterséges fészekodúkból költ. A csuszka által elfoglalt odút már messziről meg lehet ismerni, mivel a bejáratot sárral körbetapasztja, hogy leszűkítse. Fészekanyagként fakérget, hánccot és leveleket hord össze. Fészkealja 6-9 tojásból áll. A harkályokhoz és a fakusokhoz hasonlóan főleg a fák törzsén és ágain keresi táplálékát. Úgyesen mozog fejfelé lefelé is. A költési időszakban fő táplálékát a lombzatban élő mezei poloska lárvák és a különböző hernyófajok alkotják, de fogyaszt iszapszúnyogokat, bárszöcskéket és fűrólegyeket, bogarakat, pókokat, hátyásszárnyúakat (hangya) és fátyolkákat is. Télen a cinegékkel közös csapatban keresi ételét, de a párok mindig a költőterületük közelében maradnak. Állandó madár. A párok télen sem válnak szét. Egész évben a fészkelőhely közelében maradnak, és azt aktívan védik a fajtársakkal szemben.

8. Állomás: Talajfelszíni ízeltlábúak

A talajfelszínen mozgó gerinctelenekkel, elsősorban bogarakkal az év nagy részében lehet találkozni. Gyakran keresztezik az utakat, így a tervezett tanösvényt is. Viszonylag lassan mozognak, jól megfigyelhetők, viszonylag könnyen azonosíthatók. Egy részük a kidőlt farönkök vagy a fakérgek alatt rejtőzködik, így szintén könnyen felfedezhető. A bogarak közül mindenképpen be kell mutatni a **ganéjtúrókat (Geotrupes sp.)** (92.kép), amelyek fémesen csillogó színük miatt nagyon látványosak, szinte egész évben megfigyelhetők. A futóbogarak közül a **futrinkák (Carabus sp.)** (93.kép) több faja is biztosan látható a tanösvény mentén. Elsősorban a **bőrfutrinkára (Carabus coriaceus)** (94.kép) és a **ragyás futrinkára (Carabus cancellatus)** (95.kép) lehet számítani. A teljes tanösvény mentén szinte mindig található elpusztult állat, amely kiváló szaporodó hely a **temetőbogaraknak (Necrophorus sp.)** (96.kép). Néha, főként a nyíltabb részekben fordulnak elő a **nünükék (Meloë sp., főként violaceus)** (97.kép). A röpképtelen bogarak fontos csoportját alkotják a **gyászbogarak (Tenebrionidae)** (98.kép). A **bűzbogarakat (Blaps sp.)** (99.kép) és a pohos gyászbogarat szinte mindig meg lehet találni, turista utakon gyakran lehet a **gyalogcincérek (Dorcadion sp.)** (100.kép) valamelyik fájával is találkozni. Bár nem röpképtelenek, érdemes szót ejtenünk a katicabogár fajokról is. A katicabogarak hossza fajtól függően változó: 1,5-12 milliméter közötti. A színezetük is különböző, rendszerint élénk színeik (narancssárga, vörös, sárga, fekete) kontrasztos mintázatot alkotnak. A feltűnő (aposzematikus) mintázat a bogár kellemetlen ízére figyelmezteti a ragadozókat. Táplálékuk főként levéltetvek, de lehetnek pajzstetvek, liszteskék és takácsatkák is. Számos fajuk növényevő. A kifejlett egyedek körülbelül egy évig élnek, a telet csoportosan vészelik át.

A bogarakon kívül a leggyakrabban szemünk elé kerülő talajlakó ízeltlábúak a poloskák, elsősorban a **verőköltő bodobács (Pyrrhocoris apterus)** (101.kép). A lárvák és a kifejlettek igen hasonlóak, szinte egész évben előfordulnak. Röpképtelen állat, tápláléka elsősorban a hársfa és a mályvafélék termése, de szükség esetén megesi a papsajtot, akácot, cukorrépat, padlizsánt, földiepret és rebarbarát, sőt korhadó növényi részeket és rovarok, csigák, hernyók tetemeit is.

Az avarban, fatörzsek alatt, de gyakran az ősvények felszínén is megtalálhatunk a százlábúak közül néhány csoportot, így a **barna százlábút** (*Lithobius forficatus*) (102.kép) és a **rinnyákát** (*Geophilus sp.*) (103.kép). Egy picit megpiszkálva az avar, **ikerszelvényeseket** (*Diplopoda*) (104.kép) is találunk. Az ikerszelvényesek a világon szinte mindenütt előfordulnak, a trópusoktól egészen a sarkkör és a mérsékelt égöv közötti zónáig. Többnyire éjjel aktívak, szárazföldi életmódot folytatnak. Algákkal, gombákkal és korhadékokkal táplálkoznak. A **vaspondrók** (105.kép) jól azonosítható, fontos ökológiai szerepet betöltő állatok. Természetes ellenségük nincsen, mert nagyon bűdösek, benzokinon tartalmú riasztóanyagot választanak ki.

temetőbogár
(*Necrophorus sp.*)

Nagyobb termetű bogarak. Igen fejlett az ivadékgondozásuk: a dögszagot messziről megérik és több bogár is odasereglik az elhullott állathoz, majd a legerősebb hím-nőstény páros elzavarja a többieket. Mintegy 2-3 óra leforgása alatt 10 cm mélyre elássák a dögöt (nagytermetű fajok akár 60 cm-re is), úgy, hogy a földet kikaparják alóla, a kikotort földet pedig köré hordják. Ezt követően párzanak, majd a nőstény elkergeti a hímet és hozzálát a peterakáshoz. A petéket a döghöz vezető földalatti járat falába vajt oldalkamrákba rakja, utána a döghöz visszatérve rágóival kis lyukakat rág bele és ezekbe emésztőfolyadékot bocsát. Ezt követően a lyukakat lezárja és ürülékével megkeni. Így tehát előemésztett táplálékról gondoskodott utódai számára. Öt nap múlva a nőstény ciripelve többször végigmegy a járaton és kitisztogatja azt, miközben a lárvák kikelnek. A nőstény kis táplálékcspepet bocsát ki a szájából és odatartja neki, a lárvák pedig felszívják, és a későbbiekben már önállóan táplálkoznak a dögből.

barna százlábú
(*Lithobius forficatus*)

A barna százlábú Európában, Észak-Afrikában, valamint Észak-Amerikában és Dél-Amerikában honos. A barna százlábú hossza 3 centiméter is lehet. A kifejlett állatnak 15 pár lába van. Lábai testének hátsó részén hosszabbak. A teljes testhossz eléréséig néhány alkalommal levedli a bőrét. Első pár lába hegyes, szúrós, kampó alakú szervvé alakult át, a végén méregmirigy található. A két utolsó lábát előrehaladásukor nem használja. Ha az állat elveszíti az egyik lábát, másik nő helyette. Az új láb minden vedlés során egy kicsit hosszabbra nő. Színezete, mint ahogy a neve is mutatja, barna. A barna százlábú éjjel mászik elő, és a nedves levelek alatt keres táplálékot. Reggel pedig gyorsan bebújik egy biztonságos sziklahasadékba. Tápláléka rovarok, férgek, meztelen csigák, olykor fajtársai is. Télen mélyen beássá magát a föld alá, nehogy megfagyjon. A barna százlábú egyesével rakja le a petéit, majd magukra hagyja őket.

Kellemes időtöltést
kívánunk!